

saw it as a result of the action of the masses, which deliberately transform the historical process, thus asserting in the memory of the nation the image of the revolution as a banal metaphor for progress. The new paradigm of interpretation of the French Revolution (mid-1960s) degenerates its image, and its history focuses on the problem of existential awareness of history. However, these issues have long been the subject of the study of psychoanalysts, philosophers and writers, as evidenced by the novel «The Gods Are Athirst». A. France described the inspirational revolutionary mass of the Parisians, in which each individual does not realize what is happening to him, that is, under Jung, is under the influence of archetypes. The author investigates the manifestations of the archetypes of the Savior, Hero, Dragon, Anima — the images of the collective unconscious— and analyses (on example of the image of the protagonist Evarist Gamlena) archetypal images that are determined by the material of a conscious experience and dictated by the moment of history. Archetype of the Rescuer — an archetypal idea of a magical personality — designed by the people on the figures of the leaders of the revolutionary movement as guarantors of the protection of all conquests and the salvation of the Motherland. The archetype of the Hero — on the judges of the Tribunal; Archetype of the Dragon — to the enemies of the Republic; Archetype Anima — to the image of the Motherland.

Key words: archetype criticism, collective unconscious, archetype, archetypal image, anima, ego-history.

УДК 82.09:[94(477)»19»:325.3]

Світлана Євтушенко

ПОСТКОЛОНІАЛЬНИЙ ОБРАЗ УКРАЇНИ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТВОРАХ ХХ СТ.

У статті досліджуються причини появи амбівалентного образу постколоніальної України. Наголошується на спорадичному порівнянні України з Ірландією через подібний колоніальний досвід. Відзначається, що частина інтелектуалів не погоджується із пошуком спільних ознак між цими країнами. Розглядаються географічний та історичний чинники, які відіграють вагомий роль в «українському організмі», визначають його «естетику, емоції, стиль і світовідчуття» (Р. Харчук). Геополітичне становище України дало змогу синтезувати досвід візантійства, православ'я, католицького Риму та орієнтальної культури. Східнохристиянська, імперська та комуністична (Я. Грицак) складові українського історичного минулого важким тягарем лежать на плечах української держави, що не сприяє її модернізації. Також на специфіку українського суспільства вплинули трагічні перипетії світової історії ХХ ст. Географічне розташування та приналежність у минулому до кількох історичних моделей створює «широке поле для вибору головного вектора розвитку».

Ключові слова: Україна, постколоніальний, географія, історія.

Україна стає «частиною глобального генеалогічного тренду», оскільки звідси «ведуть свій родовід сотні тисяч людей у найрізноманітніших точках сучасного світу» [9]. Промовистим свідченням цього є твори, «написані про наші терени не нами», а саме: «Що сказано» Аскольда Мельничука (1994), «Солодкий сніг» Олександра Мотилія, «Все ясно» Джонатана Фоєра (2002), «Коротка історія тракторів по-українськи» (2005), «Два фургони» (2007) Марини Левицької.

Вітчизняні автори створюють амбівалентний образ постколоніальної України / «загадкової “країни У”» (О. Забужко). Вони ретранслюють традиційні уявлення про Україну як мальовничу «степову Елладу» (Є. Маланюк) / Грецію, Батьківщину «калини і соловейка», що має всі

потенції бути «незгіршою країною» (О. Забужко). Одночасно наголошують на слабкості української державності з її «розмитотою ідентичністю», яку штучно підтримують в постколоніальному стані [10, 148]. Подібна суперечливість дає змогу вітчизняним інтелектуалам говорити про унікальність долі України серед решти центральноєвропейських народів / «невдах історії» (Мілан Кундера), оскільки постійні прагнення до європейської культури поєднувалися з болісним випрочуванням «із пащі російського Поліфема, котрий помалу перетравлював її на таку собі «мало-(отже, недосить?)-російську» область із фольклорно-кулінарним місцевим колоритом» [5, 99].

Україну періодично порівнюють з Ірландією, оскільки вона має колоніальний досвід у складі

Сполученого Королівства Великої Британії, а також «значною мірою втратила свою мову» (у Північній Ірландії офіційна мова — англійська, в Республіці Ірландії — ірландська і англійська). Спорадично зустрічаємо «невідомо ким упроваджений» (Євгенія Кононенко) термін «ірландизація» стосовно України в цілому та української культури зокрема. У «Лексиконі інтимних міст» Юрій Андрухович пропонує гумористичну аналогію на «певні британо-слов'янські відповідності»: «Якщо англійці є росіянами Британії, то шотландці її українцями, а валлійці — білорусами. Ірландці ж безумовні поляки. Їхнє віскі значно м'якше, ніж у шотландців — ось вам і доказ номер один. Шотландське віскі тьмяне і їдке, ніби купорос, а ірландське просвітлене і запашне. Потрібні ще якісь докази? Ірландці значно непримиренніші, коли йдеться про звільнення від англійців. У шотландців еліта значно продажнаша, щоб не сказати зрадницька. Ну, і так далі» [1, 254]. У збірнику есеїв «У черзі за святою водою» в розділі «Ірландизація України не пройде!» Євгенія Кононенко відтворює бесіду з відомим ірландським журналістом Падді Вудвортом, автором книги «Брудна війна чистими руками». Під час розмови порушуються актуальні проблеми як для ірландців, так і для українців. По-перше, мовне питання. В Ірландії тільки три відсотки населення розмовляють кельтською. Інші — англійською. Протягом століть ірландці «уважалися людьми другого сорту стосовно британців», тому постійним було прагнення доводити, що «ми — не гірші!». В результаті — чотири нобелівські лауреати з літератури (Єйтс, Шоу, Беккет, Шимас Гіні) і Джеймс Джойс — «один із трьох китів європейської літератури ХХ століття»: «Всі вони писали англійською, Беккет іще й французькою. Ірландською пишуть тільки маргінальні автори, які розмовляють тою ж англійською. Декілька десятків фахівців з ірландської мови будуть у світі завжди, оскільки існують ірландські саги, які є видатними пам'ятками світової літератури. Як завжди будуть в академічних колах які-небудь шумерологи» [6, 154]. По-друге, національна ідентичність. В Ірландії національна тожсамість ірландця виявляється не у знанні «давню забуту мову, і навіть не в релігії», а передовсім в їх політичній свідомості: «Ми — окрема країна, яка йде своїм шляхом. Плюс культурна своєрідність, яку видно всім, хто знає нас. Ми — не такі, як англійці, ми — інші. Ми визнаємо себе іншими, вони визнають іншими нас» [6, 154]. По-третє, стосунки Ірландії та Британії, історія яких відзначається складністю і трагічністю для ірландців. Винищення ірландської шляхти за католицьких часів, вербування на британський бік за протестантства, приниження та вбивства ірландців, відбирання досягнень ірландців — це скромний перелік британо-ірландських історичних реалій.

Сьогодні повної ідилії у стосунках немає, але «зникає одвічний тягар злиденної Ірландії. Ще років двадцять тому Ірландія була найбіднішою країною Європи. Зараз дві третини ірландців живуть цілком на британському рівні» [6, 154]. По-четверте, історична пам'ять. Кожна країна у своїй історії має «криваву неділю» (в Ірландії вона була у 1972 році), пам'ять про яку живе і не зникає. Однак у багатьох випадках відбувається спекулятивне використання цієї пам'яті, бо «без політики не виходить» [6, 154].

Євгенія Кононенко, розмірковуючи про українську культурну ситуацію, доходить висновку, що термін «ірландизація України» («українську національну ідентичність не пов'язують з українською мовою» / «українська мова ніяк не є мовою спілкування, вживається тільки в ритуально-пісенному контексті») є «смішним, якщо не безглуздим», оскільки «ірландська мова в Ірландії не вживається навіть так», а «ірландський національний гімн (дуже войовничий текст, написаний у роки ірландського повстання) співається по-англійськи» [6, 154]. Однак українські втрати порівняно з ірландськими значно більші, свідченням чого є вписуваність Ірландії у загальноєвропейський контекст [6, 154] та спорадичні «випадання» України зі світової спільноти. Ален Безансон вважає, що порівняння України з Ірландією не є стовідсотково коректним. Попри те, що Ірландія зазнала не меншого гноблення, ніж Україна, їй вдалося «зберегти своїх провідників, достатньо освічену еліту». На це були об'єктивні причини: 1) відсутність можливості для ірландської еліти кар'єрного зростання в Англії та США; 2) перетворення ірландського селянина після отримання незалежності на свідомого громадянина; 3) обопільне небажання Ірландії та Англії повернутися один до одного. Дослідник наголошує, що «від двадцятих років Ірландія — це країна з найдинамічнішою економікою в Європі й що пересічний колишній злиденний орендар став багатшим за англійця» [2, 109].

Україна поряд із Польщею, Грецією, Іспанією, Ірландією, Словаччиною належить до країн, що опинилися на «крайньому полюсі шкали "відкритість до змін — самозбереження"» (Ярослав Грицак). Радянська спадщина не пояснює причини подібного стану речей, оскільки «комуністичний режим був теж у Польщі та Словаччині, але ні за часом тривання, ані за мірою репресивності він не може дорівнювати і близько до того, що робилося в Українській РСР», а в Греції, Іспанії, Ірландії його зовсім не було. На думку Ярослава Грицака, спільною для цих країн є географічна вразливість — «периферійний статус стосовно великих супердержав, котрі пробували встановити свої гегемонії». Як наслідок, внутрішні розколи, гострі громадянські або національні конфлікти, репресивні військові режими

тощо [3, 46]. У випадку України також вагому роль відіграє приналежність до прикордонних територій — ареалів «великих ересей і нетрадиційних ідентичностей», що виникають «механічно, на стику» державних, культурних та цивілізаційних кордонів (Ярослав Грицак). Географічне розташування України створює постійну загрозу зведення її до статусу виключно прикордонної країни з подальшим виключенням зі світового контексту [3, 49]. Ймовірність подібного сценарію підтверджується сприйняттям України у 90-х роках як «своєрідного географічного непорозуміння» [10, 129].

Вітчизняні інтелектуали неодноразово наголошували на вагомості в «українському організмі» / українському менталітеті географічного чинника, що «визначає естетику, емоції, стиль і світовідчуття» [11, 99]. Геополітичне становище України «на розхресті протилежних культурних впливів» дало змогу синтезувати досвід візантійства, православ'я, католицького Риму та орієнтальної культури («маючи “прозорий” кордон із Кримським ханатом на півдні») [5, 99]. Подібний цивілізаційний синтез посприяв виникненню «найбільш озахідненого східнохристиянського простору» (Ярослав Грицак).

Географічний чинник і вестернізація як «свідоме копіювання західних зразків з надією на успіх та багатство» — явища взаємопов'язані. Безпосереднє межування із Заходом неминуче приводило до вестернізації / озахіднення. Україна — «продукт вестернізації» на сході Європи, без якого вона «взагалі б не сталася»: «Було би щось інше. Якась руська цивілізація, руська спільнота — невідомо яка, але невиразна. Приблизно така, яким нині бачиться ісламський світ» [3, 164]. Озахіднення (вестернізація) України торкнулося «не лише верхівки освіченої еліти», а всього суспільства «від самого низу, через щоденні умови» [3, 164]. Серед усіх країн східнохристиянського цивілізаційного світу Україна «найбільше перейняла західну політичну та інтелектуальну культуру» [3, 165].

У збірнику есеїв «Диявол ховається в сирі. Вибрані спроби 1999–2005 років» Юрій Андрухович наголошує на культурно-історичній та географічній спільності західної частини України з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, у чому можна пересвідчитись, побачивши «архітектуру тамтешніх залізничних станцій» (Юрій Андрухович). Ці країни Мілан Кундера об'єднав за допомогою культурологічної назви Центрально-Східна Європа. Пізніше, «внаслідок дотепно розіграної шахової партії з кількома стрімкими комбінаціями» (Юрій Андрухович), відбувся процес своєрідного «поглинання» цих територій «старою матінкою Європою». Юрій Андрухович розмірковує про важливість існування Центрально-Східної Європи у цьому світі, бо «не можна на світі жити

без Центрально-Східної Європи». Географічне розташування України дає змогу припустити, що «вона (Центрально-Східна Європа. — Є. С.) мігрує (дрейфує?) до України, принаймні до західної її частини?» [1, 104].

Тарас Прохасько у збірнику «Одної і тої самої» (2013) наголосив на специфіці географічного розташування України як «форпосту» («Якби не ми, ви б знали, що таке Росія і Османи по-справжньому»), «прикордонної смуги», «межової зони». Подібний топос вплинув на формування українських генів, що «виразно зафіксували дві програми», а саме: 1) «ми завжди були у Європі і залишаємося європейцями безсумнівно і назавжди»; 2) «не слід покладатися на так звану Європу, бо вона нас ігнорує і покидає». До цього додаються снобські ідеї про те, що «можемо самі потрактувати Європу вкотре, даючи їй ще й нову можливість розвиватися» [8, 26].

Оксана Забужко вважає, що в модерній історії за Україною закріпився «погляд на ідею українського геополітичного становища як на своєрідне “прокляття історії”». Україна у вічному становищі політичного роздоріжжя, це вічно відкрита територія, через яку всі проходять і кожен не лише залишає там свій слід, що зрозуміло, але також виносить із дому те, що йому припало до смаку» [10, 332]. В іншому місці вона визначає Україну як країну «при битій дорозі» — коридор, прохідний двір, котрим хто тільки не гупотів, з потенційними можливостями «розповзтися, як клаптикова ковдра, на безформний конгломерат етнічних земель» [5, 99]. Геополітичне розташування впливає на те, що Україна напрочуд часто і дотепер виступає «вирішальною ставкою у «перетягуванні каната між Європою і Росією». Вона сприймається як «сіра зона», «амортизаційна прокладка між Європою і Росією», «Дике Поле», де «чимало ресурсів без господаря і куди кожен може прийти й узяти, що хоче, бо це дім без даху і дверей» [10, 332].

Три історичні спадщини — східно-християнська, імперська, комуністична — важким тягарем лежать на плечах української держави і не сприяють її модернізації. Ярослав Грицак наголошує на тому, що «найбільш задоволеною, а тому найбільш тривкою (ніж імперська та комуністична), є третя, східнохристиянська спадщина місцевого православного та греко-католицького населення», бо «має набагато довшу, практично тисячолітню історію». Як показав досвід, «колишнім комуністичним країнам зі східнохристиянською традицією ведеться гірше, ніж західнохристиянським» [4, 114]. Також виокремлюють складні перипетії «божевільної» / світової історії ХХ ст. Упродовж 1914–1991 рр. Україна «декілька разів потрапляла у вир великих геополітичних криз та воєн, потерпала від репресивних режимів» (Ярослав Грицак). У цей трагічний період українців перекидали «з держави в державу, наче

колоду карт із рук у руки» (Марія Матіос). Марія Матіос у «Вирваних сторінках з автобіографії» пояснює інакший, ніж у решті України «буковинський» характер надважкими історичними подіями: «Звідси «ТАКИЙ досвід загартування», вміння «мислити самостійно — не поспіхом, але й не надто радикально», «розраховувати на самих себе, розвиваючи в собі дар підприємництва, а не батракування», «часто-густо мімікрувати за швидкозмінних умов», «більше мовчати, ніж говорити, культивувати працю, віру і толерантність, носити в собі неубієнне почуття гідності, зокрема й гідності національної, незалежно від національності — і жити» [7, 27].

В Україні «важко, майже неможливо знайти родину, яка б у ХХ ст. не постраждала від насильства, змогла втриматися на одному місці чи втримати свою власність». Звідси «і Богові свічку, і чортові копійчку», звідси прагнення до «безпеки

та стабільності» («максимально застрахувати чи втекти від будь-якої нової загрози») як своєрідний спосіб переривання цієї «божевільної історії», звідси вичікування чи відтягування вибору, якщо «він може обернутися конфліктом», звідси культ «швидкого багатства “на шару”»: навіщо трудитися, якщо заробленого достатку не можна ані одідичити, ані передати дітям?» [4, 32].

Українська земля є «вічним донором», народ якої «намагається — попри всі історичні вітри, що віяли над цими теренами, — якось вижити і “перетравити” всі ці впливи, окупації, походи» [10, 332]. Приналежність у минулому до декількох історичних спадщин та цивілізацій «витворює широке поле для вибору головного вектора розвитку»: «Зміни на світовій карті цінностей протягом 1990-х років показують, що навіть “неможливе — можливе”, якщо на це є воля та згода національної еліти» (Ярослав Грицак).

ДЖЕРЕЛА

1. Андрухович Ю. Диявол ховається в сирі. Вибрані спроби 1999–2005 років / Юрій Андрухович. — К. : Критика, 2006. — 318 с.
2. Безансон Ален. Лихо століття: Про комунізм, нацизм та унікальність голокосту / Ален Безансон ; з фр. пер. Т. Марусик. — К. : Пульсари, 2007. — 136 с. — (Історія і сучасність).
3. Грицак Я. Життя, смерть та інші неприємності: статті та есеї / Ярослав Грицак. — 3-те вид., допов. — К. : Грані-Т, 2011. — 248 с. — (Серія “De profundis”).
4. Грицак Я. Куди рухається світ / Ярослав Грицак. — К. : Грані-Т, 2015. — 192 с. — (Серія “De profundis”).
5. Забужко Оксана. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика / Оксана Забужко. — К. : Факт, 2009. — 352 с. — (Сер. «Висока полиця»).
6. Кононенко Є. У черзі за святою водою. Есеї / Євгенія Кононенко. — К. : PR-Company, 2013. — 201 с.
7. Матіос М. Вирвані сторінки з автобіографії / Марія Матіос. — Л. : Піраміда, 2011. — 368 с.
8. Прохасько Т. Одної і тої самої / Т. Прохасько. — Чернівці : Книги-XXI, Meridian Czernowitz, 2013. — 240 с.
9. Старовойт І. Настав момент відкривати шафи у пошуках скелетів [Електронний ресурс] / І. Старовойт. — 2015. — Режим доступу : <http://litakcent.com/2015/06/10/iry-na-starovojt>
10. Український палімпсест. Оксана Забужко в розмові з Ізою Хруслінською / пер. з польської Д. Матіяш ; за ред. І. Андрусика та О. Забужко. — К. : КОМОРА, 2014. — 408 с.
11. Харчук Р.Б. Сучасна українська проза: Постмодерний період : навч. посіб. — К. : ВЦ «Академія», 2008. — 248 с.

REFERENCES

1. Andrukhovych Yu. (2006). *Dyavol khovaietsia v syri. Vybrani sproby 1999 — 2005 rokiv*. Kyiv, Krytyka, 318 s.
2. Bezanson A. (2007). *Lykho stolittia: Pro komunizm, natsyzm ta unikalnist holokostu*. Kyiv, Pulsary, 136 s.
3. Hrytsak Ya. (2011). *Zhyttia, smert ta inshi nepryiemnosti: statti ta esei*. Kyiv, Hrani-T, 248 s.
4. Hrytsak Ya. (2015). *Kudy rukhaietsia svit*. Kyiv, K., Hrani-T, 192 s.
5. Zabuzhko O. (2009). *Khroniky vid Fortinbrasa. Vybrana esestyka*. Kyiv, Fakt, 352 s.
6. Kononenko Ye. (2013). *U cherzi za sviatoiu vodoiu. Esei*. Kyiv, PR-Company, 201 s.
7. Matios M. (2011). *Vyrvani storinky z avtobiografii*. Lviv, «Piramida», 368 s.
8. Prokhasko T. (2013). *Odnai i toi samoi*. Chernivtsi: Knyhy, XXI, Meridian Czernowitz, 240 s.
9. Starovoi I (2015). *Nastav moment vidkryvaty shafy u poshukakh skeletiv*. <http://litakcent.com/2015/06/10/iry-na-starovojt/>

10. Andrusyaka I., & Zabuzhko O. (Eds.). (2014). *Ukrainskyi palimpsest. Oksana Zabuzhko v rozmovi z Izoiu Khruslinskoiu*. Kyiv, KOMORA, 408 s.
11. Kharchuk R.B. (2008). *Suchasna ukrainska proza: Postmodernyi period: navch. posib*. Kyiv, VTs «Akademiia», 248 s.

Світлана Евтушенко

ПОСТКОЛОНИАЛЬНИЙ ОБРАЗ УКРАЇНИ В ПУБЛІЦИСТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕННЯХ ХХ в.

В статье исследуются причины появления амбивалентного образа постколониальной Украины. Сделан акцент на спорадическом сравнении Украины с Ирландией из-за подобного колониального опыта. Отмечается, что часть интеллектуалов не согласна с поиском общих признаков между этими странами. Рассматриваются географический и исторический факторы, которые играют важную роль в «украинском организме», определяют его «эстетику, эмоции, стиль и мироощущение» (Р. Харчук). Геополитическое положение Украины позволило синтезировать опыт византийства, православия, католического Рима и ориентальной культуры. Восточнохристианская, имперская и коммунистическая (Я. Грицак) составляющие украинского исторического прошлого тяжким бременем лежат на плечах украинского государства, что не способствует его модернизации. Также на специфику украинского общества повлияли трагические перипетии всемирной истории ХХ в. Географическое расположение и принадлежность в прошлом к нескольким историческим моделям создает «широкое поле для выбора главного вектора развития».

Ключевые слова: Украина, постколониальный, география, история.

Svitlana Yevtushenko

POSTCOLONIAL IMAGE OF UKRAINE IN SOCIAL AND POLITICAL ESSAYS IN 20 CENTURY

The article explores the reasons for the emergence of an ambivalent image of postcolonial Ukraine. There is a sporadic comparison of Ukraine with Ireland due to such colonial experience. It is noted that some intellectuals do not agree with the search for common features between these countries. The geographic and historical factors that play a significant role in the "Ukrainian organism" are considered. They are determined by his "aesthetics, emotions, style and attitude" (R. Kharchuk). The geopolitical position of Ukraine made it possible to synthesize the experience of Byzantium, Orthodoxy, Catholic Rome, and Oriental culture. Three historical heritage are a heavy burden on the shoulders of the Ukrainian state and does not contribute to its modernization. This is the Eastern Christian, imperial and communist (Y. Grytsak) components of the Ukrainian historical past. The tragic vicissitudes of the world history of the 20th century also affect the specifics of Ukrainian society. Geographical location and affiliation in the past to several historical models creates «a broad field for choosing the main vector of development.»

Key words: Ukraine, post-colonial, geography, history.

УДК 821.521

Кирило Ігошев

ОБРАЗ САМІТНИКА В «ЗАПИСАХ З КЕЛІЇ» КАМО-НО ЧЬОМЕЯ

У статті автор розглядає образ самітника у японському середньовічному творі жанру дзуйхіцу «Записи з келії» («Годжокі») Камо-но Чьомея. Описує та аналізує такі літературознавчі терміни, як «дзуйхіцу», загальні літературні концепти «самітництво» («відлюдництво») та естетично-релігійні буддистські концепції «мудзьо», «мудзьо-но-аваре» та «Дао» («Шлях»). У праці зроблено короткий огляд робіт вчених-попередників з питань середньовічної японської літератури, літератури самітництва та дзуйхіцу, а також з питань буддизму. За допомогою цих теоретичних та практичних розробок проаналізовано образ самітника в дзуйхіцу Камо-но Чьомея